

ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ

*Ξανθῆς ἠράσθησ ὥσπερ Θησεὺς Ἀριάδνης
τερπνὸν ἔρωτ' Ἀρετῆσ οὐκ ἐνὶ ἥσσοι θεῖσ.*

N. M. Παναγιωτάκης, Ἡράκλειον, 1960

Ὁ Στυλιανὸς Ἀλεξίου, γόνος τῆσ γνωστῆσ οἰκογένειασ πού τόσες προσωπικότητες ἔχει δώσει στά νεοελληνικά γράμματα, γεννήθηκε στό Ἡράκλειο τῆσ Κρήτησ τό 1921. Σπούδασε στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1939-1946), ἀπ' ὅπου πήρε καί τό διδακτορικό του δίπλωμα στά 1959. Ὡσ ὑπότροφος τοῦ Centre National de la Recherche Scientifique ἔμεινε κατά τό ἀκαδημαϊκό ἔτος 1951 - 1952 στήν Ecole Normale Supérieure στό Παρίσι, καί στά 1961 - 1962, μέ ὑποτροφία τοῦ Ἰδρύματος Humboldt, στήν Χαϊδελβέργη. Στό διάστημα αὐτό ἐνημερώθηκε σέ θέματα ἀνατολικῶν πολιτισμῶν καθώς καί σέ θέματα πολιτισμοῦ, καί κυρίως λογοτεχνίας, τῆσ μεσαιωνικῆσ καί τῆσ νεώτερησ Εὐρώπησ.

Ἀπό τό 1947, ὅποτε διορίστηκε Ἐπιμελητής Ἀρχαιοτήτων Ρόδου, καί κυρίως ἀπό τό 1950, ὅποτε, μέ τή λήξη τῆσ στρατιωτικῆσ του ὑπηρεσίας, τοποθετήθηκε στό Μουσείο Ἡρακλείου, σταδιοδρόμησε στήν Ἑλληνική Ἀρχαιολογική Ὑπηρεσία. Στήν περίοδο αὐτή, ἀφοῦ ὑπηρέτησε στά 1960 - 1961 ὡσ Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων δυτικῆσ Κρήτησ μέ ἔδρα τά Χανιά, ἀνέλαβε τή διεύθυνση τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου στά 1962 ὡσ διάδοχος τοῦ Νικολάου Πλάτωνοσ, καί τήν κράτησε ὡσ τό 1977, ὅποτε παραιτήθηκε μέ τόν ἀνώτατο βαθμό τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων, γιά νά διδάξει στό Πανεπιστήμιο Κρήτησ. Στά χρόνια 1973 - 1977 ὑπῆρξε μέλος τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἑπουργείου Πολιτισμοῦ.

Ἀπό τίς ἀρχαιολογικές ἐργασίες του οἱ κυριότερες εἶναι οἱ ἀνασκαφές τῶν θαλαμοειδῶν τάφων τοῦ Λιμένος Κνωσοῦ - Κατσαμπᾶ στά 1951 - 1963 (ὀριστική δημοσίευση στά 1967) καί τῶν πρωτομινωικῶν θολωτῶν τάφων τῆσ Λεβήνοσ - Λέντα στά 1958 - 1966, ἡ ἀναδιοργάνωση καί ἐπαύξηση, κατά τό ἕνα τρίτο περίπου, τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, μέ τήν ἔκθεση τῆσ νέασ πτέρυγασ (πέντε αἴθουσες καί ἑκατό περίπου νέες προθήκες), ἡ ἴδρυση τῶν Μουσείων Χανίων (1962) καί Ἀγίου Νικολάου (1969), ἡ διατύπωση τῆσ θεωρίας γιά τόν συγκεντρωτικό καί ἀνακτορικό χαρακτήρα τοῦ μινωικοῦ ἐμπορίου (1958), ἡ ἐπισήμανση τῶν ὀχυρώσεων τῆσ μινωικῆσ Κρήτησ στήν ἀνακοίνωση «Ὁ μύθος τῆσ μινωικῆσ εἰρήνησ» (1976), ἡ ἔρευνα στό Λοῦξορ τῆσ Αἰγύπτου πού ἔλυσε ἕνα ἀπό τά προβλήματα τῆσ μινωικῆσ ἀρχιτεκτονικῆσ (1964), ἡ μελέτη τῶν μινωικῶν δεξαμενῶν καθαροῦ (1972), ὁ ἐντοπισμός τῆσ Πανόρμου - Ἀπολλωνίας καί ἄλλων πόλεων τῆσ ἑλληνικῆσ Κρήτησ (1974), τό συνθετικό διδλίο *Μινωικός πολιτισμός*, πού κυκλοφόρησε σέ τέσσερισ ἐκδόσεις καί μεταφράστηκε στά ἀγγλικά, στά γαλλικά καί στά γερμανικά. Ἐγραψε πολλά ἄρθρα γιά ποικίλα θέματα τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ (θηρησκείασ, ἀρχιτεκτονικῆσ, τοιχογραφίας, κεραμεικῆσ, γραφῆσ κτλ.) καθώς καί τῆσ ἑλληνικῆσ Κρήτησ (ἐπιγραφικῆσ, πλαστικῆσ κ.ἄ.). Μέ εἰδική νομοθετική πράξη φρόντισε καί γιά τήν προστασία τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆσ Κνωσοῦ.

Στήν περίοδο 1963 - 1974 ὁ Στυλιανός Ἀλεξίου ὑπῆρξε διευθυντής συντάξεως τῶν *Κρητικῶν Χρονικῶν*. Εἶναι ἀκόμη μέλος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἐπιγραφικοῦ περιοδικοῦ *Kadmos* τοῦ Λονδίνου καθώς καί μέλος πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν (Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου, Ἀγγλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Association Internationale d' Etudes Byzantines, Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, Ἑταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν κ.ἄ.). Εἶναι ἐπίσης Commendatore τῆς Ἰταλικῆς Δημοκρατίας.

Ἐπιστέγασμα τῆς λαμπρῆς ἐπιστημονικῆς σταδιοδρομίας του καί δίκαιη ἐπιδράβευση τοῦ ἔργου του ὑπῆρξε ἡ ἐκλογή του στά 1982 ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν στόν κλάδο τῆς Ἀρχαιολογίας.

Ὁ Στυλιανός Ἀλεξίου εἶναι ἓνας ἀπό τούς γνωστότερους καί σημαντικότερους Ἑλληνες ἀρχαιολόγους καί ἓνας ἀπό τούς κορυφαίους εἰδικούς μελετητές τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ σέ παγκόσμια κλίμακα. Ἔχει ἀναλώσει τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του στήν ὑπηρεσία τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας καί κυρίως στή μελέτη τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς ἱστορίας τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, τῆς Κρήτης. Ὡστόσο, ἀκολουθώντας τά ἴχνη τοῦ μεγάλου προκατόχου του, τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδη, ὁ Ἀλεξίου ἔστρεψε νωρίς τό ἐνδιαφέρον του καί σέ μιά διαφορετική περιοχῆ, ἄσχετη μέ τήν ἀρχαιολογία, ἀλλά ἄμεσα σχετιζόμενη μέ τήν Κρήτη: στήν περιοχῆ τῆς δημόδους βυζαντινῆς καί μεταβυζαντινῆς λογοτεχνίας, ἰδιαίτερα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας τῆς ἀκμῆς.

Ἡ ἐνασχόλησή του μέ τά κείμενα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας ἐγκαινιάζεται τό 1952 μέ τή δημοσίευση τῆς σημαντικώτατης, γιά τή σωστή γραμματολογική καί ἱστορική τοποθέτηση τοῦ *Ἐρωτόκριτου*, μελέτης του μέ θέμα τό χαρακτήρα τοῦ ἔργου. Ἐκτοτε τό ἐνδιαφέρον του στρέφεται ὀλοένα καί περισσότερο πρὸς τήν περιοχῆ αὐτή καί ὡς τό 1982 δημοσιεύει ἕξι διβλία καί πάνω ἀπό τριάντα μικρότερα μελετήματα. Ἡ πλούσια αὐτή φιλολογική παραγωγή τόν εἶχε ἤδη ἀναδειξε ἓναν ἀπό τούς ἐγκυρότερους μελετητές τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, καί γι' αὐτή κυρίως ἐξελέγη τό ἔτος ἐκεῖνο στήν πρώτη θέση καθηγητῆ τῆς μεσαιωνικῆς καί νεώτερης ἑλληνικῆς λογοτεχνίας στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Κρήτης, στήν ὁποία ἐδίδαξε συνεχῶς ἀπό τόν πρῶτο χρόνο λειτουργίας της (1977) ὡς τό τέλος τοῦ 1988, ὁπότε ὀνομάστηκε ὀμότιμος καί ἀπεχώρησε λόγω συμπληρώσεως τοῦ προβλεπόμενου ἀπό τόν νόμο ὀρίου ἡλικίας.

Τά κυριότερα ἀπό τά φιλολογικά δημοσιεύματα τοῦ Στυλιανοῦ Ἀλεξίου ἀποτελοῦν βασικά βοθητήματα γιά τό μελετητή τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ χώρου τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας καί ἔχουν ἤδη καταξιωθεῖ ἀπό τή φιλολογική κοινῆ γνώμη. Κεντρική θέση στά ἐνδιαφέροντά του ἦταν φυσικό νά κατέχει τό ἀριστούργημα τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, ὁ *Ἐρωτόκριτος* (ὁ ὀμώνυμος παπούς του ἦταν ὁ ἐκδότης καί ὡς ἓνα σημεῖο συνεργάτης τῆς ἱστορικῆς δημοσίευσής τοῦ ἔργου ἀπό τόν Ξανθουδίδη). Ἡ συμβολή τοῦ Ἀλεξίου στήν ἐρμηνεία καί στή φιλολογική ἀποκατάσταση τοῦ ἔργου μόνο μέ τή συμβολή τοῦ Ξανθουδίδη μπορεῖ νά παραβληθεῖ. Μιά σειρά ἀπό μελετήματα πού ἀναφέρονται στόν *Ἐρωτόκριτο*, γραμμένα ὀλα μέ ὑποδειγματική ἐμβριθεια καί εὐστοχία, τοποθέτησαν στή σωστή του βάση τό κορυφαῖο αὐτό ἔργο τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, τό φώτισαν διαφορετικά καί ὀλόπλευρα καί τοῦ ἔδωσαν, μποροῦμε νά ποῦμε, μιά καινούργια, ἀνανεωμένη ὑπόσταση.

³ Αποκορύφωμα αυτής της ένασχόλησης ήταν η μνημειώδης νέα έκδοση του *Ἐρωτοκριτού* (1980), πού μᾶς προσφέρει κείμενο ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ἕνα μεγάλο πλῆθος παραμορφώσεων πού εἶχαν μείνει ἢ εἶχαν γίνει στήν έκδοση τοῦ Ξανθουδίδη, ἕνα κείμενο ὀριστικό, πού εἶναι πολύ ἀμφίβολο ἂν οἱ φιλόλογοι τοῦ μέλλοντος θά μπορέσουν νά τό βελτιώσουν οὐσιαστικά. Στήν εἰσαγωγή καί στά σχόλια, πού διακρίνονται ἀπὸ τή γνώριμη εὐστοχία καί ἐμβρίθεια, ἀντικαθρεφτίζεται τό καταστάλαγμα τῆς μελέτης καί τῆς ἀγάπης μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς. Ἡ έκδοση τοῦ *Ἐρωτοκριτού* (πού ἀνατυπώθηκε γρήγορα καί πού κυκλοφόρησε καί σέ ἐκλαϊκευτική μορφή στά 1985 καί 1988), ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τά κορυφαῖα ἐπιτεύγματα τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, πραγματικό κατόρθωμα καί ὄροσημο.

⁴ Ἡ ἴδια ἀκρίβεια διακρίνει καί τίς ἄλλες κριτικές ἐκδόσεις κειμένων πού ἐπιμελήθηκε ὁ Στυλιανός Ἀλεξίου. Παραμένουν κι αὐτές οἱ καλύτερες πού ὑπάρχουν γιά τά κείμενα αὐτά καί ἀπὸ τίς καλύτερες ἐκδόσεις κρητικῶν κειμένων πού ἔχουν γίνει τά τελευταῖα χρόνια. Εἶναι οἱ ἐκδόσεις τῆς *Βοσκοπούλας*, τοῦ *Ἀλόκοπου* καί πρόσφατα, σέ συνεργασία μέ τή σύζυγό του Μάρθα Ἀποσκήτη, τῆς *Ἐρωφίλης*. Μέ τίς ἐκδόσεις αὐτές, ἐφοδιασμένες μέ ὑποδειγματικές εἰσαγωγές καί σχόλια, προβλήθηκε καλύτερα ἢ ἄξια τῶν τριῶν κειμένων καί ἀνανεώθηκε τό ἐνδιαφέρον γι' αὐτά (ἰδιαίτερα μέ τή μεγάλης κυκλοφορίας έκδοση τῶν δύο πρώτων στά 1971).

⁵ Ὅχι λιγότερο σημαντική γιά μιά καλύτερη γνωριμία καί προβολή τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας ὑπῆρξε καί ἡ *Κρητική Ἀνθολογία* (1954 καί 1969). Στήν *Ἀνθολογία* προτάσσεται μιά μεστή καί πυκνή σέ ἀξιολογήσεις καί συσχετισμούς εἰσαγωγή, πού ἀποτελεῖ βασικό κείμενο γιά τή συνολική γραμματολογική, ἱστορική καί αἰσθητική ἀποτίμηση τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας. Τόν ἴδιο κριτικά ἐποπτικό καί συστηματικό χαρακτήρα ἔχουν καί τά μελετήματά του *Ἡ κρητική λογοτεχνία καί ἡ ἐποχή της* (1954 καί 1985) καί *Τό Κάστρο τῆς Κρήτης καί ἡ ζωή του στόν 16ο καί 17ο αἰῶνα* (1965), πού εἶναι δημοσιεύματα θεμελιακά γιά τό μελετητή ὄχι μόνο τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, ἀλλά καί τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ γενικότερα. Στόν Ἀλεξίου ἀνήκει ἡ τιμὴ ὅτι πρῶτος αὐτός εἶδε τόσο καθαρά καί περιέγραψε τόσο πειστικά τόν πραγματικό χαρακτήρα τοῦ φαινομένου τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας, ἀποκρούοντας τή λαϊκή προέλευσή του καί ὑπογραμμίζοντας τίς ἀστικές καί λόγιες καταβολές του.

⁶ Ἡ ένασχόλησή του μέ τά κείμενα αὐτά ἦταν φυσικό νά ἐρεθίσει τό φιλολογικό του ἔνστικτο. Ἔτσι, δημοσίευσε κατὰ καιροῦς ἕνα πλῆθος διορθώσεων, νέων ἐρμηνειῶν καί παρατηρήσεων στίς μειονεκτικές ἐκδόσεις παλαιότερων καί νεώτερων κειμένων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας καί τοῦ κρητικοῦ θεάτρου. Οἱ ἐπεμβάσεις καί οἱ ἐρμηνεῖες αὐτές στό σύνολό τους σχεδόν εἶναι πειστικές καί ἔγκυρες καί βοηθοῦν στήν ἀποκατάσταση καί στήν κατανόηση ἑνός μεγάλου ἀριθμοῦ κειμένων.

⁷ Ἡ τριβή τοῦ Ἀλεξίου μέ τά κείμενα τόν ὀδήγησε σέ μιά βαθύτερη ἐξέταση τῆς γλώσσας τους καί τῶν φαινομένων της. Ἀπόρροια τῆς γλωσσολογικῆς αὐτῆς διάστασης τῶν ἐνδιαφερόντων του ὑπῆρξε ἡ δημοσίευση πέντε μελετημάτων, πού ἀργότερα ἀνατυπώθηκαν σέ ἑνιαῖο τεῦχος (*Γλωσσικά μελετήματα*, 1981). Καί στόν χῶρο αὐτόν, πού εἶναι ἔξω ἀπὸ τήν εἰδικότητά του, ὁ Ἀλεξίου ἔδειξε τά σπάνια προσόντα του ὡς φιλολόγου καί ἐρευνητή, ὄχι μόνο γιατί ἐτυμολόγησε πειστικά ἢ πειστικότερα ἕναν σημαντικό ἀριθμό λέξεων νεοελληνικῶν καί κρητικῶν, ἀλλά καί γιατί ἔστρεψε τήν προσοχή μας ἐμμονότερα σέ μιά λίγο πολύ ἀγνοημένη κοιτίδα πολλῶν στοιχείων τῆς γλώσσας μας, στόν χῶρο τῶν μεσαιωνικῶν λατινικῶν καί τῶν

ρομανικῶν γλωσσῶν.

Ἐνταῦθα δύο μείζονα ἔργα τοῦ Στυλιανοῦ Ἀλεξίου, πού ξεφεύγουν ἀπό τό κύριο θεματικό ρεῦμα τῶν παραπάνω κρητολογικῶν μελετημάτων του, εἶναι τά *Ἀκριτικά* (1979) καί ἡ κριτική ἔκδοση *Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτης καί τό Ἄσμα τοῦ Ἀρμούρη* (1985), συστηματική μελέτη καί παρουσίαση τῆς μορφῆς τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους πού παραδίδεται ἀπό τό χειρόγραφο τοῦ Ἐσκοριάλ. Πρόκειται χωρίς ἄλλο γιά σημαντικότερη συμβολή στίς ἀκριτικές ἔρευνες, πού ἀποκαθιστᾶ γιά πρώτη φορά τόσο ἀποδεικτικά καί κατηγορηματικά τό κύρος τοῦ χειρογράφου αὐτοῦ. Οἱ πολυάριθμες πολύτιμες παρατηρήσεις τοῦ ἐκδότη (ἱστορικές, πραγματολογικές, ἐρμηνευτικές, διορθωτικές, γλωσσικές καί μετρικές) δείχνουν ὅτι γνωρίζει ὅσο λίγοι τόν χώρο τῆς βυζαντινῆς δημώδους γραμματείας.

Ἐνταῦθα δημοσιεύματά του εἶναι ἡ ἀνθολογία *Ἀπό τό ποιητικό ἔργο τοῦ Νίκου Καζαντζάκη*, πού συνοδεύεται ἀπό μιά πυκνή σέ ιδέες εἰσαγωγή, *Παρατηρήσεις στόν Σολωμό καί Σολωμικά* (μέ ἐρμηνεῖα τοῦ *Κρητικοῦ* τοῦ Σολωμοῦ καί μελέτη τοῦ ἱστορικοῦ του ὑπόβαθρου, καθώς καί νέα ἀνασυγκρότηση καί ἐρμηνεῖα τῶν ἀποσπασμάτων τῆς *Ροδόσταμο* καί τοῦ *Πόρφυρα*). Στίς ἐργασίες αὐτές ὁ Ἀλεξίου ἔδωσε τό μέτρο τῆς λογοτεχνικῆς του εὐαισθησίας καί καλλιέργειας καί ἔδειξε ὅτι παρακολουθεῖ καί γνωρίζει σέ βάθος καί τή νεώτερη ἑλληνική καί εὐρωπαϊκή λογοτεχνία, καί ὅτι διαθέτει τή σπάνια ἐκείνη ἰκανότητα τοῦ βαθιά καλλιεργημένου καί διανοούμενου ἀνθρώπου νά βλέπει τά φαινόμενα τῆς λογοτεχνίας συνολικά, συστηματικά καί κριτικά.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ